

AURORA BERTRANA

UN ESPERIT LLIURE I COMPROMÈS

Garraf, 1918

Aurora Bertrana
gaudint d'un dia de platja.

SANTIAGO PERDIGÓ I DÍAZ CANEJA /

FONS D'ART CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

AURORA BERTRANA I SALAZAR

1892 - 1974

Aurora Bertrana és el **paradigma de dona moderna**, avançada al seu temps. D'ella en coneixem bé la trajectòria literària, on destaquen els llibres de viatges i les seves memòries, que l'erigeixen com **una de les grans escriptores catalanes de tots els temps**.

Però darrera de l'escriptora hi ha una Bertrana guiada pels **ideals de la llibertat i la justícia social**, compromesa amb l'emancipació de les classes populars i, especialment, de les dones treballadores.

Aquesta és la Bertrana que **abraça els valors de la República**, la que es veu obligada a marxar a l'exili, la que viu el retorn a la Catalunya sotmesa pel franquisme com una derrota i la que **contribueix a la resistència cultural catalana** de la dècada de 1960.

Un exemple de **dona liberal i cosmopolita, progressista i europea**. Un exemple de la dona que emergeix amb la Catalunya republicana i que només la guerra i la repressió pogueren silenciar. Una **figura cabdal per entendre el segle XX**. I una icona per a totes les dones que viuen amb un esperit lliure i compromès.

EDICIÓ ARNAU ALBERT I JOSEP VALL

ASSESSORAMENT HISTÒRIC XAVIER CARMANIU

CORRECCIÓ LINGÜÍSTICA SOFIA LOZANO

DIPÒSIT LEGAL B-24631-2017

Circa 1897
Retrat d'Aurora Bertrana
pintat pel seu pare
Prudenci Bertrana.

MUSEU D'ART DE GIRONA

ARRELS GIRONINES

1892 - 1912

Aurora Bertrana i Salazar **neix a Girona** el 29 d'octubre de 1892, precisament el dia de Sant Narcís, patró de la ciutat. **Els seus pares són el pintor i escriptor gironí Prudenci Bertrana i Conte i Neus Salazar i Monreal**, nascuda a Villaescusa de Haro, un poble de Castella, filla d'un militar retirat que s'havia instal·lat amb la família a la ciutat de l'Onyar.

Ja des de ben petita Aurora dona mostres del **caràcter lliure i independent** que marcarà la seva personalitat de gran. Dos moments de la seva biografia ho il·lustren prou bé. El primer el protagonitza quan té vuit anys. El seu pare li ha promès que la durà a veure el mar durant l'estiu, però passen els mesos i no s'ha complert la promesa. Aurora està entossudida a veure com és aquella immensitat blava que li descriuen les seves amigues que ja l'han vist i decideix anar-hi tota sola. Així doncs, un dia havent dinat, aprofita que tota la família fa la migdiada i **s'escapa de casa sense avisar a ningú**. Finalment, la localitzen cap al vespre als afores de Girona.

El segon és el record que conservarà tota la vida de **les lliçons de geografia que rep a l'escola del mestre Josep Dalmau i Carles**. Ella mateixa a les seves memòries confessarà que *«el final de la classe era un despertar, però no un decaure. Perquè jo esperava viatjar un dia i conèixer aquelles terres llunyanes que jo somiava»*.

I així serà, tot i que d'entrada res fa pressagiar que ho aconseguirà perquè de petita **la família pateix severes estrements econòmiques**. El seu avi patern —Josep Bertrana— havia malgastat les rendes al quedar vidu i Prudenci, que es refiava d'aquest coixí econòmic per tirar endavant la família, ha de fer mans i mànigues per procurar ingressos suficients per aconseguir alimentar la seva esposa i l'Aurora, a més de tres fills més que neixeran després: Helena, Heribert i Cèlia.

Amb tot, Prudenci s'ha posat en contra els sectors influents de Girona —sobretot per llibres com *Josafat* i *La locura de Álvarez de Castro*— i el 1911 troben l'ocasió propícia per atacar-lo. El pare d'Aurora dirigeix el setmanari *Ciudadanía* i hi reproduïx un article procedent d'un altre periòdic on es critica l'estament militar. La resposta és tan contundent com inesperada: **Prudenci Bertrana és jutjat en un consell de guerra i condemnat a sis mesos de presó** acusat d'ofenses a l'Exèrcit.

Pocs mesos després, ja entrat el 1912, Prudenci accepta l'oferta per dirigir *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa* i **la família es trasllada a Barcelona**. Per Aurora no és cap novetat perquè ja ha trepitjat la capital un parell d'anys abans quan hi ha anat per a estudiar música.

Circa 1905

Aurora Bertrana,
estudiant de violoncel.

UNA JOVENTUT DEDICADA A LA MÚSICA

1902 • 1923

A més d'anar a l'escola de Josep Dalmau i Carles, Aurora Bertrana **estudia francès** amb les Soeurs de la Miséricordie i **música** amb el compositor Cassià Casademont, qui engresca Prudenci perquè la seva filla ampliï la formació musical. Aurora **es decanta pel violoncel**, que estudia amb Tomàs Sobrequés, un bon violoncel·lista de Girona.

Poc temps després, gràcies a les gestions de l'escriptora Carme Karr —bona amiga de Prudenci Bertrana— Aurora va a estudiar a l'Escola Municipal de Música de Barcelona i a l'Acadèmia Ainaud. A través de Karr, Aurora **entra en contacte amb la burgesia catalana** i alguns dels seus intel·lectuals més rellevants però mai s'acaba de sentir còmoda en aquell ambient, que troba massa sofisticat.

La idea inicial de la jove Bertrana és **esdevenir concertista**, però un fet luctuós l'obliga a un canvi de rumb. De manera consecutiva **moren els seus germans** Heribert, el 1913, i Helena, el 1915. Això afecta profundament el seu pare, que durant una temporada no és capaç de treballar. La família necessita ingressos econòmics urgentment i Aurora **comença a tocar de matinada a cafès** de mala mort de la Rambla barcelonina i del Raval.

Quan el pare es recupera, ella pot tornar a estudiar. Es matricula a l'Institut de Rítmica i Plàstica que

dirigeix el mestre Joan Llongueres seguint el mètode del pedagog suís Émile Jaques-Dalcroze. Aviat Aurora pot canviar els cafès per les aules. **Ensenya música a la mainada i català als adults**, ja que col·labora amb l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona, fundada per Francesca Bonnemaison. Mentrestant, i a més, **segueix estudiant violoncel** sota les ordres del mestre Gaspar Cassadó.

Chamonix, 1924

El trio de jazz Blasser-Bovard-Bertrana.

LA VITALITAT D'UN ESPERIT COSMOPOLITA

1923 - 1925

Aurora **es va engrescant d'allò més amb la música** i el 1923 **marxa a Ginebra** per formar-se a l'Institut Jaques-Dalcroze. Al setembre ha de començar el curs però abans, a l'estiu, aprofita una oferta laboral de **violoncel·lista en una orquestra d'un hotel** de la localitat turística alpina de Mürren.

Malgrat la il·lusió inicial, els estudis a l'Institut Jaques-Dalcroze no li van bé. A això li cal sumar una migrada situació econòmica, que la porta a haver de fer mans i mànigues per subsistir. Així, **comença a treballar de mainadera i a tocar en un quartet femení.**

Lluny de decaure en el desànim i d'abandonar l'aventura, **l'experiència suïssa significa una obertura al món plena de vitalitat**, ja que com ella mateixa manifesta *«la meva dèria d'obtenir un certificat d'estudis i anar a ensenyar rítmica a Pèrsia, a l'Índia o a Califòrnia, m'apareixia en aquell moment com un malson del qual hom desperta en descobrir el simple goig de viure. Al diable la rítmica i l'Institut Dalcroze, als quals sacrificava forassenyadament la salut i la vida! [...] Viure!, viure, treballar, guanyar algun diner, menjar, viatjar, veure països nous assolellats i amables, enamorar-me, estimar un amic, escriure...»*

A la tardor de 1924, després de passar-se l'estiu treballant amb el quartet en un hotel de Chesières, Aurora decideix abandonar els estudis musicals i co-

mença a donar **forma a un trio femení de jazz**, amb **Yvonne Bovard i Mina Blasser**, el qual actuarà amb molt d'èxit durant la temporada d'hivern a Chamonix.

En paral·lel, Aurora **coneix a Denys Choffat** —jove enginyer fill d'una família suïssa acomodada— **amb qui el 1925 contrau matrimoni.** Per Bertrana, casar-se significa iniciar una nova etapa, però sobretot, li aporta la seguretat econòmica a la qual, a la dècada de 1920, les dones difícilment poden assolir fora del matrimoni.

La vida a Suïssa és una època de gran creixement personal, de descoberta de la llibertat de la civilització europea que per Aurora és el punt de partida i de retorn per albirar la resta de civilitzacions del món. Un **caràcter aventurer, viatger i cosmopolita** que acompanya a l'escriptora gironina al llarg de tota la vida.

Papeete, 1928
Aurora Bertrana
durant els seus anys
polinèsics.

VIATGES, PERIODISME, LITERATURA 1923 - 1936

La descoberta dels Alps la impressiona tant que **decideix dedicar-se a l'escriptura** per convertir aquells paisatges en escenari d'una novel·la. El resultat serà *Edelweiss*, que tot i començar a escriure-la el 1926, no publicarà fins el 1937.

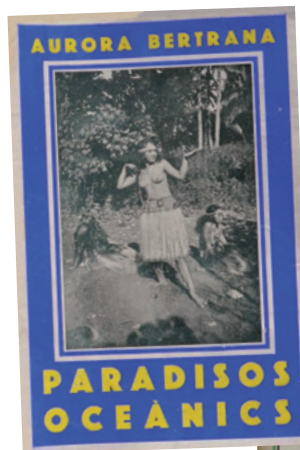
Mentre barrina l'argument del llibre, **debuta en el món del periodisme com a reportera**. Entre març i novembre de 1923 signa la sèrie d'articles «Impressions d'una estudianta» a *La Veu de Catalunya*, on també col·labora el seu pare, que és qui li obre les portes de la capçalera.

Així doncs de mica en mica **se li va despertant la passió per la literatura** i decideix matricular-se, el 1924, a la Facultat de Lletres de la Universitat de Ginebra.

Ara bé, l'episodi clau en la trajectòria literària d'Aurora són els **tres anys que passa a la Polinèsia**, on acompanya el seu marit, que ha acceptat una feina d'enginyeria. El matrimoni s'hi instal·la el 1926 i l'escriptora **comença a explicar les seves vivències a la premsa catalana** a partir de 1928. Primer ho fa a *D'Ací i d'Allà* i després a *Mirador*, *La Nau*, *L'Opinió* i *La Publicitat*. Els textos tenen tan bona acollida que quan ja ha tornat a Catalunya, n'edita el llibre *Paradisos oceànics* (1930) on s'hi apleguen els articles més brillants.

Durant la dècada de 1930, Aurora Bertrana esdevé **una de les escriptores amb més projecció de la literatura catalana gràcies als seus llibres de viatges** —o com li agrada dir a ella, «d'impressions viatgeres»— com *Peikea, princesa caníbal i altres contes oceànics* (1934) o llibres d'aventures com *L'illa perduda* (1935), escrit conjuntament amb el seu pare.

El 1935 Aurora Bertrana ja és un nom prou consolidat perquè *La Publicitat* accepti la seva proposta de **marxar a l'Àfrica per fer-hi una sèrie de reportatges**, el gènere periodístic de moda. Entre maig i setembre el diari els publica a la secció «Impressions d'una dona a través de l'Àfrica musulmana», textos recollits i ampliat en *El Marroc sensual i fanàtic*, un llibre que presenta per la Diada de Sant Jordi de 1936.

Barcelona, 4 de gener de 1933

Inauguració del nou local del Lyceum Club al carrer Fontanella.

D'esquerra a dreta: Enriqueta Sèculi, l'alcalde de Barcelona Jaume Aiguader, Aurora Bertrana, Carme Montoriol, Maria Baldó, Antònia Torres i Josefina Bayona.

CARLOS PÉREZ DE ROZAS / ARXIU FOTOGRÀFIC DE BARCELONA

UNA VEU FEMINISTA DE REFERÈNCIA

1930 - 1936

Sense proposar-s'ho, Aurora Bertrana torna a Catalunya mesos abans de la **proclamació de la República**. Havia marxat vuit anys enrere per anar a Suïssa i des d'aleshores ha vist força món. El **nou context polític és ideal per a una dona de mentalitat oberta, liberal i cosmopolita**, avançada al seu temps.

Els seus textos polinèsics li donen una important projecció pública, fins al punt que Bertrana esdevé una peça clau de la **naixent xarxa feminista esquerrana** que s'articula durant els primers compassos de la República, mostrant un compromís polític i social que segurament encara avui és la vessant més desconeguda de l'escriptora gironina.

Bertrana defuig el feminisme d'arrel burgesa i es marca l'objectiu de contribuir a la millora de la formació de les dones de classe treballadora amb la **creació d'una universitat obrera femenina**. La seva idea cristal·litza amb la fundació —amb un conjunt de notables intel·lectuals i professionals liberals— del **Lyceum Club de Barcelona**, del qual n'esdevé la primera presidenta.

El Lyceum Club es presenta el juliol de 1931 amb la publicació d'un «**Manifest a les dones**» a la revista *Dona Catalana* on es defineixen amb el lema «llibertat i cultura» amb l'objectiu de **promoure l'emancipació femenina a través de l'educació**.

Per Bertrana i el Lyceum Club cal promoure una dona moderna i culta però que no posi en dubte el seu paper com a companya de l'home ni la seva funció social com a pal de paller de la família. Un dels arguments que utilitzen per defensar la culturització de les dones és que tenen cura de l'educació dels fills. En aquest sentit, Bertrana **critica l'Església Catòlica a qui acusa de preferir dones incultes** perquè així són més controlables.

I també col·labora amb la **Lliga Femenina Catalana per la Pau i la Llibertat** intervenint, a Barcelona el 15 de gener de 1932, en un míting pel desarmament universal, conjuntament amb líders feministes catalanes com **Anna Murià i Maria Teresa Gibert** i internacionals com **Gabrielle Duchêne**.

A ulls del segle XXI, el feminisme de Bertrana pot semblar mancat d'ambició, però aleshores alguns dels seus postulats eren un gran avenç. A tall d'exemple, Bertrana defensa un tema tan tabú aleshores com l'«*amor passional dins del matrimoni*» i, per tant, **el dret de la dona a ser activa i gaudir de la pròpia sexualitat**. Però segurament, el millor exemple de la solidesa del feminisme de Bertrana és el fet que, en tota la seva vida sentimental, sempre malda per mantenir una relació d'igual a igual amb els homes. Un plantejament que durant els anys 1920 i 1930 és molt trencador.

Barcelona, 12 de novembre de 1933

Mítinq central de la candidatura d'Esquerra Republicana —en coalició amb la Unió Socialista de Catalunya i el Partit Republicà Democràtic Federal—, a les eleccions a Corts.

Durant la seva intervenció Humbert Torres, al costat d'Aurora Bertrana, es referí a la candidata com la digna representant de les seves conciutadanes.

GABRIEL CASAS / ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

CANDIDATA D'ESQUERRA REPUBLICANA

1933

El Lyceum Club mai assoleix la capacitat d'arribar a les dones de classe treballadora que Bertrana vol formar amb la seva «universitat obrera femenina». Per això, malgrat presidir-lo, se'n distancia progressivament, mentre continua cercant com fer possible el seu projecte original. De la mà de **Ventura Gassol**, s'adona que l'única manera és a través de la política.

El 1932 inicia un **acostament a Esquerra Republicana** quan es converteix en una de les 150 signants de les bases per a la constitució del **Front Únic Femení Esquerrista de Catalunya**, iniciativa de la Secció Femenina d'Esquerra per combatre a les organitzacions de dones contràries a la República i treballar per la defensa dels drets i llibertats de Catalunya, la sobirania popular, la laïcitat i la llibertat de culte i una educació universal per a tothom.

A la tardor de 1933, Bertrana rebutja incorporar-se a la candidatura d'Esquerra Republicana a Barcelona de les eleccions municipals que se celebraran el gener de 1934. En canvi, poques setmanes després, sí que accepta la proposta de Ventura Gassol i Joan Puig i Ferrer i **esdevé candidata del partit a les eleccions del Congrés de Diputats de novembre de 1933** per la circumscripció de Barcelona-ciutat.

Per Bertrana, l'opció de ser diputada significa l'oportunitat d'impulsar la «universitat obrera femenina»

mentre que per Esquerra, la presència de la reputada escriptora a les seves llistes significa incorporar una **dona de prestigi en el context de les primeres eleccions on es permet el vot femení** —amb tots els dubtes que apareixen sobre el comportament electoral que tindran. Val a dir, que l'elecció de Bertrana genera un cert malestar en el si de la Secció Femenina d'Esquerra, ja que com reconeix ella mateixa té una trajectòria i una experiència política molt migrada en comparació a la tasca que les dones d'Esquerra venen desenvolupant.

Les eleccions les guanyen les dretes, a l'Estat i també a Catalunya, on la **Lliga s'imposa en escons tot i que en vots guanya Esquerra**. Aquesta derrota, atribuïda per molts a la tesi que l'atorgament del vot a la dona ha afavorit les opcions conservadores —donada l'àmplia influència de l'Església en les dones menys instruïdes— ve en realitat provocada per la divisió de les esquerres, com es demostra dos mesos després quan les coalicions liderades per Esquerra guanyen les eleccions municipals.

Aurora Bertrana **no aconsegueix l'acta de diputada per pocs vots**, posant fi a la seva incursió a l'acció política institucional i abandonant la idea de la «universitat obrera femenina».

Gener-febrer de 1934

Tres articles d'Aurora Bertrana, publicats a la secció «Temes Femenins» de La Humanitat.

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA

Barcelona — Any IV — Número 712

TEMES FEMENINS

TEMES FEMENINS

El fantasma del Laïcisme

Segons el dogma cristià, els enemics de l'ànima són tres: món, diable i carn. Segons les meves observacions particulars, els enemics del laïcisme a Catalunya, són de quatre menes: sentimentals, polítics, sistemàtics i desorientats.

Després de diferents interrogatoris, portats a cap amb l'intent de documentar-me sobre l'opinió pública, he pogut conèixer-me les dones catalanes, en general, i molts homes, són enemics aferrissats d'aquesta doctrina.

Es per aquest motiu que he titulat el meu article «El fantasma del Laïcisme» en lloc de «laïcisme», com ho hauria fet si es tractés de la meua opinió personal. Penso que resulta molt més interessant per als meus lectors, un petit resum d'aquesta documentació, feta a base d'opinions generals adreçades de la institució laica.

Trobo interessant viure els moments d'emoió, i les indignacions que desperta la implantació d'un sistema de llibertat en les masses prou guanyades i fanatitzades, alhora que en els esperits més cultes i anònims. Gaudixo, davant la reacció d'un poble afavorit tot d'una per una Constitució equívoca, que no comprén o, que comprén a la perfecció, s'adona que la llibertat dels altres li lliça una pla de possibilitats d'exploitar el proïsme.

En descobrir i examinar tots els enemics que té el Laïcisme, voldria trobar la manera de combatre'ls bo i conquistant-los. Aquest desig m'ha fet reflexionar i veig una pla de dificultats que caldrà vèncer per arribar a fer tots els adeptes que mereix aquesta doctrina, tan envejada per a un poble ignorant i intel·ligent i pregonament religiós.

Després d'una tasca que he cregut descobrir en els enemics del laïcisme, els més difícils de combatre són els sentimentals, perquè es recolzen en les conviccions religioses, sempre respectables, i en el desig de basar la moral de llurs fills en els principis filosòfics del cristianisme. Honradament, no s'els pot combatre més que oposant a llurs principis, un altre sistema filosòfic basat en els principis per la moral sense enemics, transmissions metafísiques. Però els es-han format encara a casa nostra.

Enemics polítics resulten més perillosos, al meu entendre, perquè no defensen un ideal, sinó una causa sentimentals, i encastells en les velles tradicions, oposant-se a qualse-

vol renovació, exploten la ignorància dels uns i la covardia dels altres. Això els serveix per a conservar els interessos de classe, els quals gràcies a l'educació religiosa van tancats i prosperant. Una institució que perjudica les butziques d'uns milers de ciutadans, immancablement es tindrà per enemics irreconciliables i un pretext per a fer desbaratells no deixarà mai d'esser aprofitat pels que viuen de la política i de la ignorància del poble.

Els enemics sistemàtics, són aquells que han sentit un cop a la vida el mot laïcisme llançat trona avall per un predicador de poble o sortint de la boca indignada d'un rancorós a analitzar, ha cridat possiblement de terror «Guerra al laïcisme». Aquests ens donaran molts maldecaps perquè cada cop que sentin el mot «laïcisme» s'esparagillaràn sense escoltar-nos ni voler mesurar els avantatges d'aquesta doctrina.

Treçant-se d'un poble com el nostre, on la cultura està tan endarrerida, no cal dir que els enemics més nombrosos són els desorientats. Es compten per milers! Però jo crec que serien els més conquistables. Caldrà solament fer-los comprendre el que vol dir laïcisme i fer d'aquesta doctrina.

No solament les persones mitjanes religioses o d'unes conviccions tòbes, com tan bé hi ha a casa nostra, es convertirien; sinó que les més pregonament religioses trobarien en el laïcisme una garantia de conservar els fills en un estat d'esperit tan pur i circinal via a vis dels grans misteris pantològics, el dia que la mare, ferent cristiana o catòlica-romana, volgués inculcar als fills els principis d'aquests dogmes, podria fer-ho amb la seguretat d'esser compresa com ella desitja.

Els premonitors dits a corre-cuita i en comà al final d'una classe no tindran mai l'eficàcia que els que una mare ja dir al fi dels fills la solitud i el recoliment del dormitori.

L'ensenyament de la Doctrina Cristiana donat per una mare amorosa a un infant aplicat, tindrà tot-hora més probabilitats d'èxit que el lliçat d'un mestre que rebria, en nen, vortats dels seus endimoniats companys d'escola, aprenent mig distret i amb desig de fugar o de sortir, la vida austera de Jesucrist i el meravellós i edificant sermó de la Muntanya.

AURORA BERTRANA

No titulat

la

mu-

les

l'ó o

gran

visió

er en

quest

dicia

base

fet,

quasi

reod-

ades,

mar-

altres

que

ident

i dis-

tribles

Eer a

, te-

, l'ha

es hi

El

la

es en-

la

en-

Atene-

de Au-

ens

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

cia

le de-

stia

de Au-

estis-

ARTICULISTA AMB CONSCIÈNCIA SOCIAL 1933 - 1936

Tot i que es fa famosa amb els seus relats sobre les illes oceàniques, cal no perdre de vista que Auro-ra Bertrana és una de les principals activistes del **periodisme femení amb consciència de gènere**. Segons Neus Real, amb els seus articles l'escriptora es converteix en una *«peça important en la partida de poder que es va jugar en benefici d'un determinat projecte de país»* defensat per Esquerra Republicana.

En aquest sentit, cal fixar-se en les col·laboracions periodístiques. Sobretot l'etapa a **La Humanitat**, en la qual té un espai setmanal anomenat **«Temes Femenins»**, on hi publica trenta articles entre desembre de 1933 i juliol de 1934.

El diari d'Esquerra Republicana la incorpora a la redacció pensant en les lectores i Bertrana sempre manté una **clara voluntat pedagògica als articles**. Vol que les seves «congèneres» —com ella mateixa les anomena— adquireixin consciència política ja que per fi han aconseguit el dret de vot.

Als articles, hi **exposa la seva opinió sobre tots els temes polèmics d'aleshores**. A part de defensar el dret al **sufragi femení**, també es mostra molt crítica amb les **desigualtats socials** que hi ha entre la burgesia i la classe treballadora, advoca pel **divorci**, reivindica el **laïcisme**, parla de la **llibertat sexual de les dones...**

I s'atreveix a parlar de la prostitució sense prejudicis i amb una opinió molt personal, que divergeix del pensament de l'època, negant-se a donar suport a una petició popular que pretén prohibir la prostitució organitzada. Bertrana adverteix que una decisió com aquella només perjudicarà a les dones que tenen com a única font d'ingressos el negoci carnal i acabarà més marginades del que ja ho estan.

Els articles sobre la prostitució generen tant rebombori que **el setmanari satíric El Be Negre** li dedica uns àcids comentaris sota el títol «Paradisos Oceànics. El foment de la prostitució». La facècia del periòdic no la molesta gens tal com ella mateixa recordarà, tota divertida, a les seves memòries. No pot ser d'altra manera venint d'una autora que tira d'ironia i cert distanciament a l'hora d'escriure els seus articles més punyents.

Els Fets d'Octubre de 1934 trasbalsen tota la vida política i social del país. Bertrana es preocupa per amics seus que estan presos com demostren les visites als consellers Martí Barrera i Ventura Gassol i al cap dels Mossos d'Esquadra, Enric Pérez i Farràs. Aquest clima de repressió incentiva a Bertrana a buscar nous reptes personals i decideix fer un **viatge al Magrib per explorar-ne la feminitat** en un projecte que cristal·litza en el llibre ja esmentat *El Marroc sensual i fanàtic* (1936).

**Ginebra,
10 d'abril de 1939**
Aurora Bertrana
amb Lluís Nicolau d'Olwer
al pont du Mont-Blanc,
el darrer al riu Roine,
abans del llac Lemán,
en una visita del polític
republicà a l'escriptora.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS -
FONS LLUÍS NICOLAU D'OLWER

GUERRA CIVIL

1936 - 1939

Quan esclata la Guerra Civil, Aurora Bertrana és de vacances a Empúries. Allà és testimoni dels primers **episodis de violència revolucionària**, com ara l'incendi de l'església de l'Escala, que no aconsegueix impedir malgrat els intents per convèncer el Comitè Local.

Torna a Barcelona de seguida que pot per retrobar-se amb el seu marit, directiu a la fàbrica de ciment Asland. L'esclat del conflicte fa evident la distància ideològica que separa la parella. Bertrana es considera d'esquerres —en cap cas anticlerical ni revolucionària— i **valora els esforços que fa la Generalitat per aturar la violència descontrolada**. Choffat, en canvi, acusa el govern de Companys de permetre la barbàrie. La situació esdevé insostenible i **el matrimoni decideix separar-se**. Aurora, però, és enganyada pel seu marit que li assegura que marxa a Suïssa i li promet que quan hi trobi feina l'avisarà per poder-se reunir de nou a Ginebra. La realitat, però, serà tota una altra: **Choffat passa a l'Espanya franquista**.

Mentre el seu matrimoni s'esquerda, Bertrana col·labora perquè Barcelona mantingui una **mínima vida cultural malgrat el conflicte bèl·lic**. Codirigeix amb Carme Nicolau la col·lecció «La Novel·la Femenina» i el 1937 presideix el jurat del Premi Joan Crexells de narrativa, que atorga l'Ateneu Barcelonès.

Viu la guerra amb esperit periodístic i anota les seves vivències amb la idea d'escriure una crònica dels fets. El llibre projectat no veurà mai la llum, però allò recopilat servirà de base per a les seves memòries. Allà hi descriu, per exemple, les gestions que va fer per salvar la vida del seu editor, Rafael Dalmau, o les penúries econòmiques que patia.

Precisament la necessitat d'ingressos fa que accepti el càrrec de **redactora en cap de *Companya***, revista editada per la **Unió de Dones de Catalunya**. L'esperit lliure de Bertrana topa amb el control ideològic creixent que imposen des del PSUC i al cap d'un any renuncia a la feina tipa i cuita de tantes pressions.

La precària situació econòmica i el mal pronòstic de la guerra li fan prendre la decisió de marxar. El juny de 1938 **obté un visat per anar a Ginebra**, amb l'esperança de retrobar-se amb el seu marit, de qui no ha sabut res més des de la seva partença. El viatge és penós i quan arriba a casa de la família Choffat, l'home és a Itàlia. A més, la sogra i les cunyades la reben amb una fredor culpabilitzadora, considerant-la còmplice del que passa a l'Estat espanyol.

Aurora Bertrana ha aconseguit escapar de **l'infern d'una Barcelona en guerra** però li queda passar el calvari de l'exili.

1944
Retrat a l'oli
d'Aurora
Bertrana
pintat pel
seu amic
psiquiatre
Robert de
Montmollin,
que l'acolli
durant l'exili
a casa seva
a Ginebra.

UNA LLARGA DÈCADA D'EXILI

1939 - 1949

Mentre Catalunya s'esfondra també ho fa la vida d'Aurora. La seva sogra no manté la promesa d'acollir-la fins a tenir notícies de «Monsieur Choffat» i **l'escriptora s'ha d'espavilar per sobreviure.**

Un oncle seu, que ha fet fortuna a Amèrica, li fa arribar 1.000 francs suïssos però ella **no dubta a marxar al Rosselló a ajudar als refugiats del camp de Sant Cebrià.** El parent li va passant més diners fins que el suport es talla en sec per intercessió del marit d'Aurora, que ha tornat a Barcelona quan els franquistes l'ocupen. Oncle i espòs li volen donar una lliçó.

Per fi comença a tenir notícies de «Monsieur Choffat», que per carta li diu que **pot tornar a Espanya, però que s'haurà d'entregar a les noves autoritats i que l'empresonaran.** Amb to paternalista li assegura que ja farà les gestions pertinents per treure-la de la presó de seguida que sigui possible.

La lletra indigna Aurora que, gairebé al mateix temps, també rep la darrera carta del seu pare Prudenci —morirà el 1941— que li aconsella que **no torni a Barcelona sota cap concepte.** És massa perillós. L'única opció, per tant, és quedar-se a Ginebra fins obtenir un visat que li permeti tornar amb seguretat. El problema és que no té diners i **durant tres anys malviu en un estudi situat a unes golfes** que no està acondicionat per passar-hi els gèlids hiverns helvè-

tics. Això afegit a la falta d'aliment fa que **caigui malalta: una pulmonia doble** hauria acabat amb la seva vida si no fos per l'ajuda d'amics suïssos i exiliats catalans com els polítics d'Esquerra **Josep Tarradellas, Ventura Gassol i Carles Martí i Feced.**

El 1942 **la família Montmollin l'acull** i pot recuperar tant la salut com l'activitat literària. Fa traduccions al castellà, i escriu en català per a ella i en francès per a algunes capçaleres locals. I publica a Neuchâtel, el 1943, *Fenua Tahití*, la versió francesa de *Paradisos oceànics*. El seu tarannà inquiet també ressorgeix i el 1945, acabada la Segona Guerra Mundial, **va a l'Alta Savoia per ajudar a la reconstrucció d'Etobon, un poble on els nazis havien assassinat tots els homes.** Fruit d'aquesta experiència publicarà el conte «El pomell de violes» (1956) i les novel·les *Tres presoners* (1957) i *Entre dos silencis* (1958).

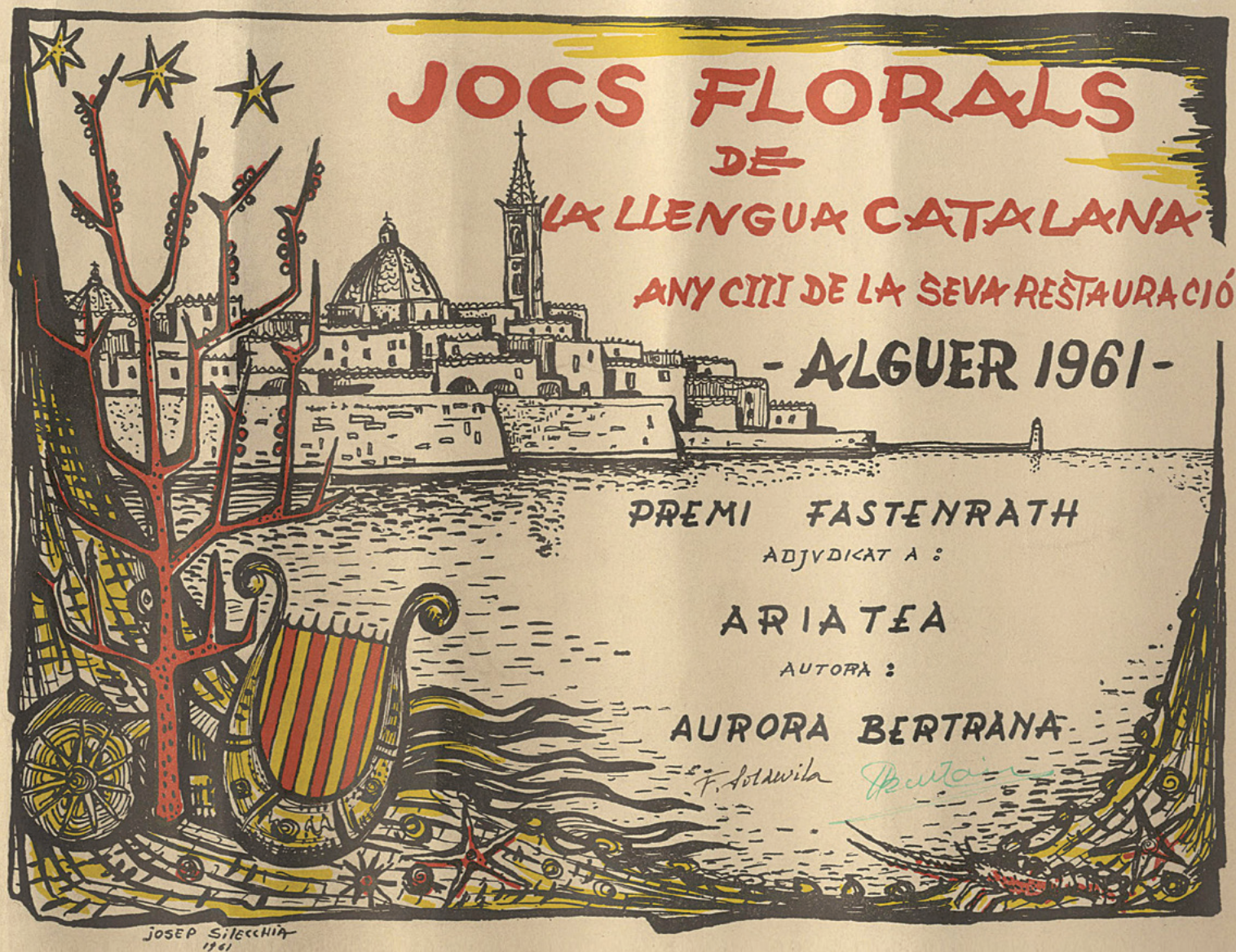
Entre 1946 i 1948 viu **a Prada, on coincideix amb Pau Casals i Pompeu Fabra;** però com que la situació econòmica no millora torna a Suïssa on troba feina de secretària al consolat de la República Dominicana de Ginebra.

Just aleshores quan està començant a perdre l'esperança de tornar a Catalunya per reunir-se amb la família, **li concedeixen el visat per entrar a l'Espanya franquista.**

L'Alguer, setembre de 1961

Diploma del Premi Fastenrath que Aurora Bertrana guanyà per la novel·la *Ariateia*, als Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili.

UNIVERSITAT DE GIRONA - FONS BERTRANA

EL DIFÍCIL RETORN A CATALUNYA SOTA EL FRANQUISME 1949 - 1960

Torna a Catalunya angoixada i a contracor. Pren la decisió per sentit del deure. Vol **tenir cura de la mare i la tieta**, ja ancianes. I això suposa abandonar Ginebra i la llibertat de Suïssa. Renunciar, com escriu ella mateixa, «*al medi intel·lectual i social d'Europa*».

La repressió franquista s'emporta els aires de llibertat de la República, amb les presons plenes i uns 4.000 afusellats només a Catalunya. I a finals de la dècada de 1940 ja ningú confia en una intervenció internacional per derrocar Franco. Personalment, Bertrana ha estat abandonada pel marit i amb ell, el pis de l'avinguda Diagonal i les propietats d'abans d'emprendre el camí de l'exili. Però per sort troba escalf en el pis de la seva mare, al carrer Roger de Llúria.

El 1951, quan moren les dues dones, Aurora **se sent molt sola a Barcelona on viu incompresa i marginada per l'entorn intel·lectual**. I una vegada més li toca fer front a les estretores econòmiques. Treballa com a **correctora a l'Editorial Joventut i fa classes particulars de francès**. I, a més, escriu. Però això no és suficient perquè desitja publicar els seus textos. Troba totes les portes tancades malgrat provar de fer-ho fins i tot en castellà.

En aquest sentit, no és fins **sis anys després del seu retorn que aconsegueix publicar de nou**. Ho

fa gràcies a **Santiago Albertí** i el seu projecte Nova Col·lecció de Lletres. Són les obres *Camins de somni* (1955), la ja esmentada *Tres presoners* (1957), *La nimfa d'argila* (1959) i *Ariateia* (1960).

De la mateixa manera, el 1958, gràcies a **Xavier Benquerel**, Bertrana publica *Entre dos silencis* dins El Club dels Novel·listes, la col·lecció dirigida per **Joan Oliver** a l'editorial Aymà. L'obra, escrita originalment en castellà, és traduïda per **Joan Sales**.

Girona, 13 de juny de 1970

Aurora Bertrana saluda al públic assistent a la Festa de proclamació dels premis Prudenci Bertrana al Pavelló Esportiu de la Devesa.

NARCÍS SANS I PRATS / ARXIU MUNICIPAL DE GIRONA - CRDI

PROTAGONISTA DE LA REPRESA CULTURAL 1960 - 1974

El nom d'Aurora Bertrana torna a sonar i comença a relacionar-se tant amb les **noves generacions d'escriptors** com amb alguns **noms consagrats**, sobretot **Caterina Albert**, amb qui coincideix els estius de 1963 i 1964 a l'Escala, la qual l'anima a seguir treballant, i fruit d'aquest impuls publica el conte «L'enamorada del silenci» (1963) i les obres *Oviri i sis narracions més* (1965) i *Fracàs* (1966).

El 1967, amb *Vent de grup*, on narra el boom turístic de la Costa Brava, Bertrana **recupera el reconeixement popular**. L'èxit del llibre queda palès amb l'adaptació cinematogràfica de Francesc Rovira-Beleta amb el títol *La llarga agonia dels peixos fora de l'aigua* (1969), protagonitzada per Joan Manuel Serrat.

A partir del 1967, coincidint amb el centenari del naixement del seu pare, Aurora **exerceix de filla de Prudenci Bertrana per contribuir a recuperar la seva figura**: redacta la biografia introductòria a les obres completes; el 1968 accepta formar part del jurat del premi literari Prudenci Bertrana creat per la societat civil gironina com a resposta al premi de l'Ajuntament franquista, Inmortal Ciudad de Gerona; i col·labora en la versió cinematogràfica de *Josafat* que prepara el cineasta gironí Antoni Varés, projecte que no arriba a bon port per culpa de la sobtada mort del seu promotor.

El mateix 1967 Aurora Bertrana **és homenatjada per la seva aportació a les lletres catalanes** amb un sopar organitzat a l'hotel Avenida Palace de Barcelona per, entre d'altres, Maria Aurèlia Capmany, Xavier Benguerel, Domenec Guansé, Joan Oliver i Salvador Espriu.

Els darrers anys de la seva vida, Bertrana viu dels drets de les seves obres i del seu pare, de la compensació econòmica del divorci de «Monsieur Choffat» —li demana el 1971 per poder-se casar amb una altra dona— i de l'ajuda econòmica del seu entorn més proper. Malgrat les dificultats, **no atura la seva producció literària** com mostren els seus articles a la revista *Presència*, la publicació de *La ciutat dels joves* (1971) i sobretot amb *Memòries fins al 1935* (1973), una obra que recull els seus records previs a l'inici de la Guerra Civil.

L'estiu de 1974, de vacances a una masia de Vilada, al Berguedà, és ingressada per un problema coronari del qual se'n recupera. El 3 de setembre de 1974, però, no podrà superar una recaiguada i **mor a Berga** sense poder veure imprès *Memòries del 1935 fins al retorn a Catalunya* (1975).

Les Eres de Guardiola, circa 1974

Una de les darreres fotografies conegudes d'Aurora Bertrana, al seu «refugi» berguedà.

LA RECUPERACIÓ D'UNA FIGURA HISTÒRICA

1974 • 2017

Després d'uns pocs anys d'oblit, **les noves generacions redescobreixen la seva figura** humana i creativa, que ha anat creixent fins a fer-se un merescudíssim lloc al panorama històric de la literatura catalana.

El 1980 Robert Saladrigas publica a *La Vanguardia* l'article «Aurora Bertrana, a l'espera», on reivindica **la necessitat de recuperar l'escriptora gironina**. Així, al llarg de la dècada de 1980, es comencen a reeditar les seves obres, posant-les a l'abast dels nous lectors.

El 1997 es crea el **Fons Bertrana de la Universitat de Girona**, el qual permet impulsar els primers estudis sobre la seva vida i obra, on destaquen els treballs de **Catalina Bonnín**, *Aurora Bertrana. L'aventura d'una vida* (2003), de **Maribel Gómez**, *Aurora Bertrana. Encís pel desconegut* (2003) i **Neus Real**, *Aurora Bertrana, periodista dels anys vint i trenta* (2007).

De la mateixa manera, també cal destacar l'obra col·lectiva *Aurora Bertrana, una dona del segle XX*, la qual conté les comunicacions de les **Jornades d'Homenatge a Aurora Bertrana** que se celebren a la Universitat de Girona el 7 d'octubre de 1999, organitzades conjuntament per la Universitat de Girona i l'Associació Cultural el Vilatà del Berguedà en motiu del 25è aniversari de la mort de l'escriptora. En el marc d'aquesta efemèride, també la *Revista de Girona* li dedica un número especial.

D'aquesta manera, la figura d'Aurora Bertrana s'ha anat consolidant en el nostre imaginari col·lectiu com **una de les catalanes més importants del segle XX**, com demostra el fet que hagi donat nom a carrers i places d'arreu de la geografia catalana, de Girona a Berga passant per Barcelona, Sabadell, Terrassa, Sant Boi de Llobregat, Montgat, Lloret de Mar... Fins i tot, el 1997, Esquerra Republicana d'Esplugues de Llobregat bateja la seva seu com a Casal Republicà Aurora Bertrana.

L'interès pel personatge supera fronteres com demostra el capítol de la **sèrie documental Lady Travellers**, que la RAI italiana li dedica el 2016.

Finalment, amb motiu del 150è aniversari del naixement de Prudenci i del 125è d'Aurora, **la Generalitat de Catalunya commemora el 2017 l'Any Bertrana**, amb un seguit d'esdeveniments (web, exposicions, conferències, lectures públiques...) coordinat per la Institució de les Lletres Catalanes, per tal de **donar a conèixer l'obra de pare i filla, dos dels grans noms de la literatura catalana del segle XX**.

«Entre les nostres dames hi ha una veritable bellugadissa que fa preveure dies millors. Començant per la nostra Aurora Bertrana, filla de l'admirable escriptor del mateix cognom, i acabant per Llucietà Canyà, que és la més jove de la colla, el paisatge de la nostra espiritualitat femenina se'ns presenta amb un seguit de matisos veritablement afalagador.

[...]

Aurora Bertrana posseeix una cultura excel·lent i té un criteri molt clar, molt liberal i acuradament modern de la vida. Els que la coneixen solament a través dels seus articles, ja hauran endevinat que aquesta dama està ben lluny de l'època de la xocolata amb melindros i que el seu temperament és fort i picant com la mostassa alemanya.

[...]

Aquesta escriptora és el prototipus de la intel·lectual moderna. Ella no es desfà pas en lamentacions i ploràmiques per a defensar uns ideals humanitaris de llibertat, sinó que es serveix d'unes armes que tallen com un estilet, i dant-hi un aire de distinció i ciutadania que envejarien molts escriptors i diplomàtics

[...]

Els seus articles respiren un aire de llibertat absoluta. D'una llibertat impregnada de Cocktail, de tren exprés, de transatlàntic, de tot, menys de xocolata amb melindros.

I creieu que això no és prou?»

Àngel Pons i Guitart

«Aurora Bertrana», *L'Opinió*, 26 de setembre de 1930

